

Koncept polycentricity v súčasnej teórii a praxi spravovania územia

Prof. Ing. arch. Maroš Finka, PhD., Mgr. Tatiana Kluvánková-Oravská, PhD.

Obsah

Abstract.....	23
Funkčno-priestorová profilácia sídiel ako základná charakteristika polycentricity	28
Miera polycentricity	29
Profilácia versus polarizácia.....	32
Funkčné urbánne územia.....	32
Záver.....	34
Zoznam použitej literatúry	36

Abstract

This paper presents the outputs from the research projects focused on situation and potentials for the development of polycentric structures and corresponding modes of multilevel governance within spatial systems in Slovak Republic in the context of current development and theoretical concepts in the EU. The concepts brought and strengthened in the ESPON analyses are further developed and discussed with the attempt to provide more contextualised view of the nature polycentric organisation in current phase of the development of integration and transformation processes towards knowledge based society in Europe.

Key words: polycentricity, post-modern society, knowledge based economy, sustainable development

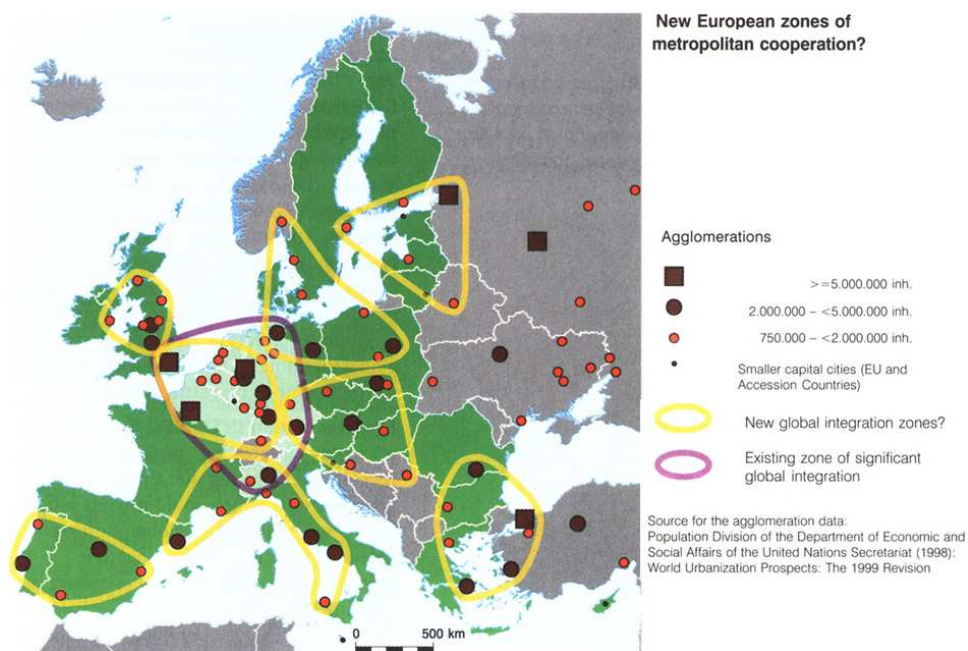
Kľúčové slová: polycentricita, postmoderná spoločnosť, znalostná ekonomiky, udržateľný rozvoj

Dominantným trendom priestorového rozvoja je koncentrácia, ktorá sa na regionálnej úrovni prejavuje rozšírením spádových území dennej dochádzky, rozšírením trhu pracovných síl a bytov a zároveň potrebou koordinácie rozhodovania tak v polohe rozvojových procesov ako aj procesov každodenného fungovania takýchto územných systémov, neraz nekryjúcich sa s hranicami administratívno-správnych jednotiek. Osobitne v podmienkach ekonomickej a politickej globalizácie rozhodnutia už neprichádzajú „zhora“ ale sú verejnou voľbou s neustále rastúcim podielom úlohy neštátnych účastníkov, napríklad vlastníkov, ekonomických a iných záujmových skupín pôsobiacich cez viaceré politicko-administratívne úrovne (EÚ, národná, regionálna, miestna). Proces rozhodovania sa mení od priameho riadenia s centrálnym postavením národných vlád k spravovaniu alebo koordinácii spoločenských záujmov bez jednoznačnej autority (Bache, Flinders, 2004), ale za účasti rôznorodých „hráčov“, nezávislých od centrálnej moci a existujúcich na viacerých úrovniach rozhodovania (Rhodes 1996, Stoker, 1998). V kultúrnej a historicky rôznorodej EÚ koordinácia alebo spravovanie naráža na odlišné chápanie viacerých pojmov, predovšetkým participácia, rozsahu práv jednotlivca podieľať sa na verejnej voľbe, ale i efektívnosti rozhodovania a úlohe štátu.

Koncepcia harmonického polycentrického rozvoja založená na integrácii jadrových sídiel a ich zázemia reflektuje potrebu riešenia rozdielov konkurencieschopnosti medzi centrálnymi a periférnymi regiónmi EÚ. Koncepcia polycentrického rozvoja odvodená od konceptu vyváženej územnej konkurencieschopnosti alebo rovnosti reaguje na rastúce protiklady medzi snahami o zabezpečenie konkurencieschopnosti rastom ekonomickej efektívnosti, garantovaním individuálnej slobody výberu a diverzitou územno-technických a územno-priestorových podmienok naprieč členskými krajinami EU. Optimalizácia územnej organizácie podporujúcej komplementaritu, spoluprácu a optimálne využitie potenciálov pri zachovaní špecifík a špecifických limitov rozvoja by mali prispieť k minimalizácii týchto kontradikcií. K takejto optimalizácii patrí aj nový prístup k funkčno-priestorovej organizácii založený na maximalizácii využívania územného kapitálu priradením zodpovedajúcich funkcií každému centru osídlenia od metropol, cez veľké mestá, stredné a malé mestá až po vidiecke sídla reflektujúcich ich vnútorné a polohové potenciály. Tento proces však nie je možné realizovať v úrovni samotných sídiel, keďže tieto nie sú vybavené zodpovedajúcimi právomocami, majú často ťažkú ekonomickú situáciu, v ktorej boj o investorov prinášajúcich pracovné miesta ponecháva im len veľmi malý manévrovací priestor pre optimalizáciu ich

ekonomického profilu. Môžeme hovoriť o potrebe hierarchickej vertikálnej i horizontálnej del'be práce založenej na funkčnej a priestorovej optimalizácii.

Je prirodzené, že v EU prakticky s jediným ťažiskovým ekonomickým priestorom reprezentovaným tzv. pentagónom patrí k prioritám vytvorenie viacerých väčších zón ekonomickej integrácie, vybavených vysoko kvalitnými globálnymi funkciami a službami zahrňujúc aj periférne územia. Ich vytvorenie je v podmienkach multinárodnej Európy spojené s implementáciou transnárodných cezhraničných stratégií priestorového rozvoja. Stav a perspektívy vzniku takýchto metropolitných regiónov sú naznačené na nasledujúcom obrázku:

Obr. Nové Európske zóny metropolitnej spolupráce? (Mehlbye, 2000)

Problém polycentricity je predmetom radu rôznorodých štúdií (Kloosterman, Musterd 2001), zameraných nielen na teoretické zdôvodnenie a analýzy, ale aj na politickú dimenziu polycentrického rozvoja, vrátane procesov rozhodovania a problematiky spravovania územia (Faludi, Waterhout 2002).

V oblasti rozhodovania koncept polycentricity prvý rozpracoval V. Ostrom et al. (1961, 1999) ako inovatívny prístup k rozhodovaniu v podmienkach globalizácie. Na príklade štúdie metropolitnej polície v Los Angeles preukázal, že koexistencia viacpočetných nezávislých

centier riadenia dokáže účinne zabezpečiť výkon verejnej správy za predpokladu existencie funkčných formálnych pravidiel ale predovšetkým dostatočne vyspelých neformálnych vzťahov existujúcich v priestore a čase. Fungujúce polycentrické systémy využívajú okrem tradičných hierarchických vzťahov aj nové modely riadenia predovšetkým trhový a občiansky prístup (Klúvanková-Oravská, 2010). V neskorších štúdiách koncept polycentricity rozpracovali aj ďalší autori (Andersson 2008, Hodge, Marks 2003) ale najmä Elinor Ostrom, ktorá konštatuje, že podstatou fungovania polycentrických systémov nie je samotný model riadenia, teda či ide o centralizované alebo decentralizované centrá. Kľúčovou výzvou je zabezpečenie prenosu kompetencií, práv a najmä zodpovednosti medzi polycentrickými systémami vyššej a nižšej úrovne, napríklad kombináciou lokálnych ekonomických pravidiel a politických regulácií na národnej úrovni (Ostrom E, 2005). Takto fungujúce polycentrické systémy sú schopné adaptácie na vonkajšie zmeny, najmä globálne politické a ekonomické vplyvy.

Polycentrizmus ako kvalita priestorovej organizácie systémov osídlenia je podmienený dvoma aspektmi:

- inštitucionálnym, vzťahujúcim sa na pripravenosť územných subjektov spolupracovať na spravovaní územia, na spoločnej realizácii rozvojových projektov, strategickom plánovaní a realizácii spoločných aktivít. Obce, mestá, či regióny môžu, ale nemusia byť vo svojich funkciách komplementárne. Funkčná komplementarita teda nie je podmienkou pre spoluprácu ak dva alebo viac územných subjektov vyvíja spoločne stratégie, realizuje projekty, rozvíja spoločné aktivity, modernizuje technickú, sociálnu, kultúrnu či dopravnú infraštruktúru.
- štrukturálnym, súvisiacim s procesmi prirodzeného priestorového rozvoja vzťahujúc sa na organizáciu územia, k spôsobu usporiadania. Je špecifickou kvalitou priestorovej distribúcie aktivít do uzlov osídlenia, priestorovej orientácie tokov v území a prejavom prepojenia územných jednotiek do siete, v ktorej sú toky realizované migráciou študentov, ekonomicky aktívneho obyvateľstva za prácou, informačnými tokmi, finančnými tokmi a pod.
- Ako vyplýva z vyššie uvedeného, polycentrizmus nemusí byť vždy len výsledkom cieľavedomého riadenia priestorového rozvoja, ale aj výsledkom prirodzeného vývoja ako produkt historických, ekonomických a sociálnych súvzťažností v rôznych hierarchických územných rovinách od regionálnej, cez národnú, až po makroregionálnu a transeurópsku. Jednotlivé územné jednotky či už rurálne a urbánne územia, mestské aglomerácie a regióny sú v polycentrickom systéme spojené rôznymi typmi vzťahov

spolupráce a materiálnych a informačných tokov. Práve rýchly nárast významu informačných tokov mení i pohľad na polycentrizmus, keďže vďaka realizácii väzieb tokmi informácií prakticky nezávisle na fyzickej vzdialenosti nie je priestorová blízkosť podmienkou polycentricity.

Vychádzajúc z vyššie uvedených dvoch aspektov determinujúcich koncept polycentrizmu, môžeme hovoriť o rôznych typoch polycentrizmu:

- Dispergovaný polycentrizmus, vyznačujúci sa hierarchickými aglomeračnými súvzťahnosťami realizovanými silne orientovanými systémami tokov informácií, tovaru a ľudí v rámci slabo prepojených monocentrických sústav. Jadrá takýchto týchto sústav môžu, ale nemusia byť špecializované, sú svojou vnútornou funkčnou skladbou relatívne diverzifikované pričom trh práce môže byť v rámci nich lokálne organizovaný, hoci v závislosti od hlavného centra. Dispergovaný polycentrizmus predstavuje kombináciu slabo vyvinutej hierarchickej sústavy centier a rozvinutých mnohosmerných tokov a vzťahov realizovaných v rámci relatívne izolovaných monocentrických systémov.
- Metropolitný polycentrizmus je založený na silnej dostredivosti vyvinutých metropolitných jadier (spravidla tvorených už nie urbánou štruktúrou ale regionálnou štruktúrou typu aglomerácie) v rámci veľmi jednoduchej, neraz len dvojúrovňovej hierarchii systému centier, v rámci ktorej môžeme hovoriť prakticky len o jednoúrovňovom polycentrizme, keďže skutočne polycentrická štruktúra je identifikovateľná len na nižšej hierarchickej úrovni. Takáto jednoúrovňová polynukleárna štruktúra je založená na kvartérnej špecializácii, teda na špecializácii na "nadštandardné" funkcie spojené s realizáciou aktivít kvartérneho sektora.
- Kombinovaný polycentrizmus, vyznačujúci sa relatívne silne hierarchizovanou priestorovou štruktúrou a rozvinutými mnohosmernými tokmi. Niektoré z centier na nižších hierarchických úrovniach môžu byť špecificky funkčne vyprofilované. Individuálna profilácia zakladajúca interkomunálnu deľbu práce zvyšuje význam spolupráce v rámci horizontálnych súvzťahností realizovaných mnohosmernými tokmi podporujúcimi ďalšiu komplementárnu špecializáciu a profiláciu centier na základe interkomunálnej súťaže resp. spolupráce. Príkladom takejto kombinovanej polycentrickej sústavy je vnútorná štruktúra londýnskeho metropolitného regiónu.
- Viacúrovňový polycentrizmus je charakteristický vyváženou hierarchickou štruktúrou viacerých úrovní s intenzívnymi vertikálnymi i horizontálnymi väzbami s dominanciou viacerých viac-menej funkčne rovnocenných centier využívajúc deľbu práce rovnako v horizontálnej úrovni na báze funkčnej špecializácie (napríklad centrá zotavenia, centrá

priemyselné, centrá poľnohospodárskej výroby) ako aj vertikálnej úrovni na báze hierarchickej profilácie centier (napr. centrum územnej jednotky na úrovni NUTS II, NUTS III, NUTS IV).

Táto klasifikácia odzrkadľuje aj hlavné typy regionálnych štruktúr :

- riedka štruktúra osídlenia charakterizujúca regióny v periférnych častiach Európy, s iba málo početnými sídlami prakticky bez spádových území rozloženými vo veľkých vzájomných odstupoch,
- rozptýlená difúzna štruktúra charakterizovaná osídlením bez silných zoskupení,
- monocentrická štruktúra charakterizovaná zoskupovaním centier osídlení s dominantným veľkým sídelným územím bez sekundárnych ťažísk osídlenia,
- prechodové formy štruktúry medzi monocentrickými a polycentrickými štruktúrami vyznačujúce sa silnými jadrovými sídlami a komplementárnymi menšími centrami v ich spádovom území,
- polycentrická štruktúra osídlenia je charakterizovaná prítomnosťou niekoľkých väčších skupín osídlenia, ktoré sa jasne vzájomne odlišujú a sú rozložené v danom území.

Funkčno-priestorová profilácia sídiel ako základná charakteristika polycentricity

Deľba práce v rámci systému osídlenia je základnou charakteristikou polycentricity. Vývoj priestorového rozdelenia funkcií sa odráža v priestorovej diferenciacii štruktúry pracovných miest a následne pracovnej sily, avšak táto koincidencia môže byť relatívne slabá, keďže veľké polycentrické mestské regióny sa stávajú čoraz homogénnejším ekonomickým prostredím a i keď sa jednotlivé centrá v rámci polynukleárnych sídelných systémov začínajú nielen hierarchizovať ale zároveň v rámci danej hierarchickej úrovne špecializovať v špecifických funkčných oblastiach v rámci celého polycentrického regiónu využívajúc synergiu komplementarít.

Ekonomické aspekty regionálnych funkčných vzťahov sú dôležité pre analýzu a následnú klasifikáciu polycentrických regiónov a osobitne v kontexte potreby aktivizácie územného kapitálu vychádzajúc zo všeobecne akceptovaného názoru, že regióny sú skôr ako

individuálne sídla nositeľmi kompetitívnych výhod. Regióny sú vnímané ako relevantná úroveň priestorovej agregácie, kde sa spájajú špecializované inovatívne druhy produkcie, založené na zvláštnych neformálnych kultúrach a systémoch sociálnej regulácie. V tomto zmysle regióny a predovšetkým urbánne regióny nahradili mestá ako priestorové jednotky ekonomického rozvoja.

V tomto kontexte sa štúdie zamerané na regióny súťažiacie v svetovej ekonomike iba málo dotýkajú témy polycentrických sídelných foriem a to napriek značnému nárastu až regionalizácii urbánnych štruktúr. Ako príklad môže slúžiť čínsky Tianjin, ktorý so svojimi 11 miliónmi obyvateľov a rastom HDP viac ako 8% ročne svojou vnútornou štruktúrou, významom i formami riadenia územného rozvoja prerástol dimenziu mononuleárneho mesta. Je dôkazom toho, že zatiaľ čo regióny sa stávali evolučne priestorovými jednotkami dynamického rozvoja, hranice a vnútorná štruktúra historicky založených identít pôvodných individuálnych miest sa mení revolučne. Tvárou v tvár globalizácii, nárastu reálnej a virtuálnej mobility obyvateľstva a rozpadu mononukleárnej štruktúry sídiel prestáva byť sídlo vzťažnou kvalitou identity a miestom identifikácie sa stáva polycentrická regionálna štruktúra. Kloosterman a Musterd (2001) poskytujú vysvetlenie, prečo sme dosiahli bod, kde monocentrický model, nie je viac relevantný pre vysvetlenie rozvoja urbánnych a regionálnych modelov v Európe, Severnej Amerike a Japonsku. V tomto kontexte je potrebné ďalej rozvíjať naše poznanie o polycentrickom regionálnom rozvoji a to aj v kontexte novo sa formujúcich typologických druhoch priestorových štruktúr ako sú klastre. Ich poloha ako regionálnych až makroregionálnych štruktúr v rámci rozvoja vedomostne založenej ekonomiky a spoločnosti sa javí byť neobíditeľným faktom, pričom že práve nimi determinovaný polycentrický regionálny rozvoj by mohol byť v budúcnosti facilitovaný politikami zameranými na realizáciu a katalizáciu zatiaľ neodkrytých územných potenciálov, synergii spoločných regionálnych aliancií, trhov pracovných síl a spolupráce na komplementárnych funkciách.

Miera polycentricity

Mieru polycentricity sa najčastejšie identifikovala na národnej úrovni, keďže na tejto úrovni bolo možné najjednoduchšie získať potrebné štatistické údaje a táto úroveň bola a do súčasnosti je najvyššou úrovňou legislatívne ošetreného priestorového plánovania v krajinách EU. Vychádzajúc zo skutočnosti, že v hierarchii centier osídlenia hrajú

dominantnú úlohu sídla mestského typu a ich spádovosť, pre stanovenie stupňa polycentricity sa využíva identifikácia spádových území takýchto sídiel označovaných ako funkčné urbánne územia. Identifikácia polycentricity na národnej úrovni v kontexte európskej integrácie však naráža na limity predstavované novými trendmi vytvárania trans-hraničných a trans-nacionálnych štruktúr osídlenia.

V rámci programu ESPON sa stretávame s tromi parametrami pre hodnotenie nadnárodných systémov osídlenia z hľadiska polycentricity (ESPON, 2003):

1/ veľkostná skladba, v rámci ktorej môžeme hovoriť o vyššej polycentricite vtedy, ak je v hodnotenej sídelnej štruktúre rovnomerná distribúcia aktivít do jednotlivých veľkostných kategórií centier osídlenia. Naopak, čím je koncentrácia aktivít do dominujúceho veľkého centra väčšia, tým je miera polycentricity menšia. Pre hodnotenie veľkostnej skladby sa využíva Index veľkosti. Pre operacionalizáciu indikátora veľkosti boli definované dva subindikátory aplikované zväčša na počet obyvateľov a na hrubý domáci produkt a to ako:

- a) sklon regresnej línie definujúcej rozdelenie obyvateľstva a ekonomických aktivít do jednotlivých veľkostných kategórií centier,
- b) miera, v ktorej veľkosť najväčšieho mesta sa vymyká regresnej línii. Keď sa vypočítava regresná línia sú zohľadnené všetky centrá okrem najväčšieho.

2/ lokalizácia, pri ktorej je rovnomerné rozdelenie miest v území vhodnejšie a typickejšie pre polycentrický sídelný systém ako vysoko polarizovaný systém, kde sa dominujúce sídla koncentrujú v jednej časti územia zatiaľ čo iné územia zostávajú voči tomuto územiu periférne s oveľa redšou sústavou centier. Pre hodnotenie lokalizácie ako aspektu polycentricity sa používa lokalizačný index. Polycentrický systém osídlenia je charakteristický centrami relatívne rovnomerne vzájomne vzdialenými, čo vyplýva z rovnomernej veľkosti spádových území pre dostupnosť služieb alebo pre trh sústredený do toho - ktorého centra. V praxi sa pre stanovenie lokalizačného indexu rozdelí územie do spádových území centier tak, že každý bod územia je priradený k najbližšiemu centru. Takéto územia sa nazývajú Thiessenove polygóny, pričom sa sleduje homogénnosť ich veľkostí ukazujúcich homogénnosť resp. nehomogénnosť distribúcie centier v území s hodnotami medzi nulou a jednotkou, pričom nula indikuje perfektnú homogenitu a jednotka maximálnu polarizáciu.

3/ konektivita, pričom v polycentrickom systéme majú dobrú konektivitu všetky centrá, bez ohľadu na ich veľkosť a dobrú vzájomnú obojsmernú dostupnosť. Čím sú centrá nižších úrovní dostupnejšie (ako referenčná dostupnosť môže slúžiť dostupnosť primárneho centra

v systéme), tým je sídelný systém polycentrickejší. Aspekt konektivity je možné vyjadriť indexom konektivity sledujúcim pomer realizovaných horizontálnych a vertikálnych hierarchických väzieb medzi centrami. Existujú principiálne dve možnosti ako merať konektivitu. Jedna spočíva v meraní aktuálnych interakcií. Vhodné indikátory takýchto interakcií sú toky tovarov, služieb a informácií realizované, dopravnými tokmi alebo nemateriálnymi formami interakcií, ako sú telefónne hovory alebo e-mail.

Druhá možnosť je merať potenciály pre interakcie, reprezentované disponibilnou infraštruktúrou napríklad úrovňou cestného spojenia alebo úrovňou služieb, počtom vlakových či leteckých spojení. Systém osídlenia, v ktorom sú vyvážené spojenia medzi centrami rovnakej úrovne so spojeniami medzi podradenými a nadradenými centrami je polycentrickejší, ako taký, v ktorom prevažujú dostredivé spojenia na nadradené centrum.

Veľkosť a lokalizácia popisujú morfológické aspekty, zatiaľ čo konektivita popisuje vzťahové aspekty. Tri dimenzie polycentricity je možné merať prostredníctvom indikátorov: index veľkosti, lokalizačný index, index konektivity, pričom je však potrebné vziať do úvahy skutočnosť, že polycentricita je len jedným z prostriedkov politiky zameranej na dosiahnutie ekonomickej konkurencieschopnosti, sociálnej a environmentálnej udržateľnosti rozvoja. Preto je potrebné mieru polycentricity identifikovanú na základe vyššie uvedených kritérií konfrontovať s indikátormi ďalších aspektov kvality, ako napríklad priestorovou distribúciou výkonov v sektore služieb, priestorovou distribúciou hrubého domáceho produktu, kde je možno nájsť koreláciu medzi mierou polycentricity a homogenitou jeho priestorovej distribúcie v prepočte na obyvateľa. či priestorovou distribúciou pracovných príležitostí v inovačných sektoroch. Logickú koreláciu možno identifikovať tiež medzi spotrebou energie a mierou polycentricity, pričom sa ukazuje, že polycentrické štruktúry spotrebovávajú menej energie, a teda sú z hľadiska udržateľnosti prijateľnejšie. Uvedené súvislosti však nemožno charakterizovať ako kauzálne, navyše je ťažké jednoznačne identifikovať ich príčinné súvislosti. Napríklad lepšia ekonomická výkonnosť a nižšia spotreba energie v polycentrických systémoch sa môže vzťahovať aj k iným faktorom ako je miera polycentricity.

Profilácia versus polarizácia

Veľmi dôležitou dimenziou polycentricity je funkčná špecializácia centier umožňujúca efektívne využívanie teritoriálneho kapitálu. Na základe funkčnej špecializácie čiže profilácie sa centrá navzájom odlišujú, delia si medzi sebou „prácu“ na základe ich potenciálov pre realizáciu jednotlivých aktivít sídlenia, produkujú toky a väzby charakteristické pre ekonomickú a politickú integráciu. Profilácia v takomto význame je alternatívou k funkčnej polarizácii, ktorá vedie k nehomogenite systému a prehľbovaniu priestorových disparít. Profilácia je procesom prebiehajúcim tak medzi centrami rovnakej hierarchickej úrovne, ako aj procesom vedúcim k hierarchizácii štruktúry centier. Jednotlivé centrá, podľa svojho významu v európskej, národnej a regionálnej úrovni majú rôznu paletu funkcií, pričom s významom centra rastie ich varieta. Niektoré sú dôležité z hľadiska produkčného alebo obslužného priemyslu, iné sú sídlami regionálnej, celoštátnej, alebo európskej administratívy. Čím sú jednotlivé centrá funkčne špecializovanejšie, tým sú závislejšie od intenzívnych kooperačných väzieb.

Pre procesy funkčnej špecializácie sú dôležité aspekty veľkosti a dopravnej polohy. Veľkosť v zmysle počtu obyvateľstva a kumulácie ekonomických aktivít je veľmi významným indikátorom atraktivity pre lokalizáciu služieb alebo zariadení, rovnako ako konektivita centra s jeho okolím realizovaná multimodálnymi dopravnými tokmi., keďže predpokladom efektívnosti fungovania centra je dostupnosť zdieľaných ekonomických funkcií s inými centrami a so zázemím centra zabezpečovaná efektívnou dopravnou infraštruktúrou.

Funkčné urbánne územia

Pre posúdenie miery polyfunkčnosti systémov osídlenia boli v poslednom období realizované v rámci programu ESPON rozsiahle regionálne analýzy, založené zväčša na štatistických materiáloch vychádzajúcich z definovaných konvenčných administratívnych jednotiek, napríklad obcí (NUTS 3) alebo regiónov (NUTS 5), nerešpektujúc prirodzené hranice územných systémov na regionálnej úrovni. Ak keď je vo väčšine členských štátov EU úroveň administratívnej obce príliš podrobnou pre komplexnejšie priestorové analýzy, úroveň regiónov je zase príliš heterogénna pre načrtnutie aktuálnych modelov priestorového usporiadania spoločnosti. Preto sa do popredia dostáva koncept funkčných urbánnych území

(Antikainen, J. at al. 2003) so signifikantnou funkčnou úrovňou v urbánnych a regionálnych systémoch, pričom sa tento koncept vzťahuje k aglomeráciám centier mestského typu v rámci ktorých sa v súlade s ich funkčnou orientáciou realizujú intenzívne väzby v rámci každodenného fungovania ľudí, podnikov a iných subjektov. Úroveň funkčných urbánnych území umožňuje v rámci analýz oveľa explicitnejšie rozlíšiť vnútornú rozvojovú dynamiku od dynamiky derivovanej externým rozvojom.

Funkčné urbánne územia vychádzajú do popredia v súčasnom globálnom procese regionalizácie, pričom ich význam spočíva práve v schopnosti presiahnuť administratívne hranice a tým efektívnejšie lepšie reflektovať potreby aktivít sídlenia, či už v polohe ekonomických, zotavenostných, komunikačných či vlastného bývania. Toto umožňuje implementáciu nových prístupov k plánovaniu, zvýšenie jeho koherentnosti a efektívnosti. V reakcii na tieto skutočnosti mnohé európske krajiny zaviedli medzi regionálnu a lokálnu obecnú úroveň nové štatistické jednotky umožňujúce sledovanie vývoja takýchto území a interkomunálnu spoluprácu v nich. Napriek tomu, že tieto územia sú rôzne definované, napríklad ako kraje, spádové územia centier práce, územia trhov práce, takzvané denné urbánne systémy, zóny každodennej dochádzky, subregionálne jednotky a iné, ide v podstate o funkčné urbánne regióny. Okrem toho, že tento posun smerom k inštitucionalizácii funkčných urbánnych území hrá centrálnu úlohu v implementácii politiky regionálneho rozvoja a v štatistickom monitorovaní, je možné ho využiť pre nasmerovanie regionálnej politiky, reagujúc na disparity a špecifické charakteristiky.

V rámci vyššie uvedenej správy z projektu programu ESPON (ESOPON 2003) bolo identifikovaných 1595 funkčných urbánnych území s viac ako 20 tisíc obyvateľmi v rámci európskej únie 27 + 2 z ktorých Londýn, Paríž a Madrid majú viac ako 5 miliónov obyvateľov a 44 funkčných urbánnych území má 1 až 5 miliónov obyvateľov. Hustá urbánna štruktúra pokrýva centrálnu časť Európy od Veľkej Británie na severe cez Holandsko, Belgicko, Západné Nemecko a Severné Francúzsko, pokračujúc severne a južne od Álp na juh, na západ smerom na Taliansko, na východ cez Českú republiku a južné Poľsko a Slovensko do Maďarska.

Krajiny na sever a juh od tohto územia sú menej osídlené a majú menšiu hustotu urbánneho systému. Toto sa týka špeciálne Írska, severných území Veľkej Británie, Nórska, Švédska, Fínska, Estónska, Litvy a Lotyšska, ale tiež časti Španielska, Portugalska, Grécka, Bulharska a Rumunska.

Záver

Problematika polycentrického rozvoja ako nástroja pre zabezpečenie vyváženého priestorového rozvoja a kohézie rezonuje aj najaktuálnejšími politickými dokumentmi Európskej únie (EC 2007), a to aj napriek tomu, že Tretia správa o ekonomickej a sociálnej kohézii (EC 2004), publikovaná pod názvom „Nové partnerstvo pre kohéziu“ nepriniesla explicitne termín polycentrického rozvoja. Pod hlavičkou teritoriálnej kohézie však nachádzame priame súvislosti s polycentrickým rozvojom, ako bol definovaný v ESDP (CEC 1999).

V našom príspevku sme sa venovali konceptu polycentricity a jeho aplikácii v spravovaní územia v podmienkach Európskej únie. Na základe existujúcich poznatkov a vlastných analýz považujeme za podstatné uvedomiť si, že koncept polycentricity sa ako nástroj a koncept v spravovaní územia dostáva do popredia v čase, kedy zaznamenávame na úrovni EÚ vysokú koncentráciu ekonomických aktivít a obyvateľstva v centrálnom priestore pentagónu a táto koncentrácia sa zdá byť podporená procesmi integrácie a rozširovania EÚ. Paralelne k tomu na národnej úrovni zotrávajú disparity medzi hlavnými metropolitnými úrovňami a ostatnými územiami štátov. Tretia správa o ekonomickej a sociálnej kohézii uvádza, že priestorové disparity nemôžu byť ignorované a musia byť riešené s cieľom dosiahnutia vyvázenejších priestorových modelov ekonomického rozvoja, ktoré vyžadujú koordináciu rozvojových politík. Práve koncept priestorovo-štrukturálnej polycentricity v kombinácii s konceptom územného kapitálu a polycentricitou spravovania sa javia ako východiská k dosiahnutiu novej priestorovej kvality v EU vyjadrenej koncepciou teritoriálnej kohézie, ktorá sa stala súčasťou európskej ústavy. Územná kohézia je vnímaná ako cieľ, ktorý má pomôcť dosiahnuť vyvázenejší rozvoj redukujúc existujúce disparity, brániac vzniku priestorových disparít a zabezpečujúc koherenciu priestorovo relevantných politík a regionálnej politiky.

Aby sa koncepcia polycentrického rozvoja mohla stať východiskom pre usmerňovanie územného rozvoja musí byť operacionalizovaná. Zatiaľ čo projekty v rámci programu ESPON vytvorili isté východiská pre analýzy socio-ekonomickej špecializácie, najdôležitejšie inovatívne prvky polycentricity – interakcie a kooperácie zostávajú nedostatočne analyzované. Otvorenou otázkou ostáva aj analýzy vývoja polycentrického konceptu

spravovania územia vrátane priestorového plánovania v krajinách strednej a východnej Európy, najmä z pohľadu členstva v EU.

Príspevok je publikačným výstupom Centra pre rozvoj sídelnej infraštruktúry znalostnej ekonomiky SPECTRA+ (ITMS 26240120002) realizovaného na základe podpory OP Výskum a vývoj, spolufinancovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Zoznam použitej literatúry

Andersson, K. (2008) What Motivates Municipal Governments? Uncovering the Institutional Incentives for Municipal Governance of Forest Resources in Bolivia the Journal of Environment Development 2003; 12; 5 <http://jed.sagepub.com/cgi/content/abstract/12/1/5>

Antikainen, J. at al. (2003) The role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development, ESPON Project 1.1.1 Second interim report, Lead partner: Nordregio (Sweden), p.27

Bache, I., Flinders, M. (2004) Multi-level governance: conclusions and implications. In Multi-Level Governance, Bache I, Flinders M (eds.). Oxford University Press: New York; 195–206.

CEC – Commission of the European Communities (1999) *European Spatial Development Perspective (ESDP) – Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU*, Luxembourg: Office for official publications of the European.

ESPON (2003) ESPON 1.1.1. Second interim report, the role, specific situation and potentials of urban areas as nodes in a polycentric development, Nordregio.

EC (2007) Territorial Agenda of the European Union - *Towards a More Competitive and Sustainable Europe of Diverse Regions*, Luxemburg: European Commission.

EC (2004) A New Partnership for Cohesion – convergence, competitiveness, cooperation, Third report on economic and social cohesion, Luxemburg: European Commission.

Faludi, A., Waterhout, B. (2002) The Making of the European Spatial Development Perspective; No Masterplan, The RTPPI Library Series No.02, London: Routledge.

Kloosterman, R.C. and S.Musterd (2001), The Polycentric Urban Region: Towards a Research Agenda, in: *Urban Studies*, Vol.38, No.4.

Klúvánkóvá-Oravská, T. (2010): New Environmental Governance in: From Government to Governance? New Governance for Water and Biodiversity in an Enlarged Europe, Prague, Alfa Printing.

Hooghe, L., Marks G. (2003) Unraveling the central state, but how? Types of multi-level governance. *The American Political Science Review* 97: 233–234.

Mehlbye, Peter (2000) Global Integration Zones – Neighbouring Metropolitan Regions in Metropolitan Clusters, in: *Informationen zur Raumentwicklung*, Heft 11/12.

Ostrom, V. Tiebout C, Warren R. (1961) The organization of government in metropolitan areas. *American Political Science Review* 55: 831–842.

Ostrom, V. (1999) Polycentricity (part 1 and 2). In: *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analyses*, ed. Michael McGinnis, 52-74, 119-38. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Ostrom, E. (2005) *Understanding Institutional Diversity*. Princeton University Press.

Rhodes, Raw. (1996) *The new governance: governing without government*. Political.

Stoker, G. (1998) Governance as theory: five propositions. *International Social Science Journal* 50(155): 17–28.